

Josep Gordi
Josep Lloret
Eva Elhombre
Ramon Manté
Núria Maynou

Geògrafs

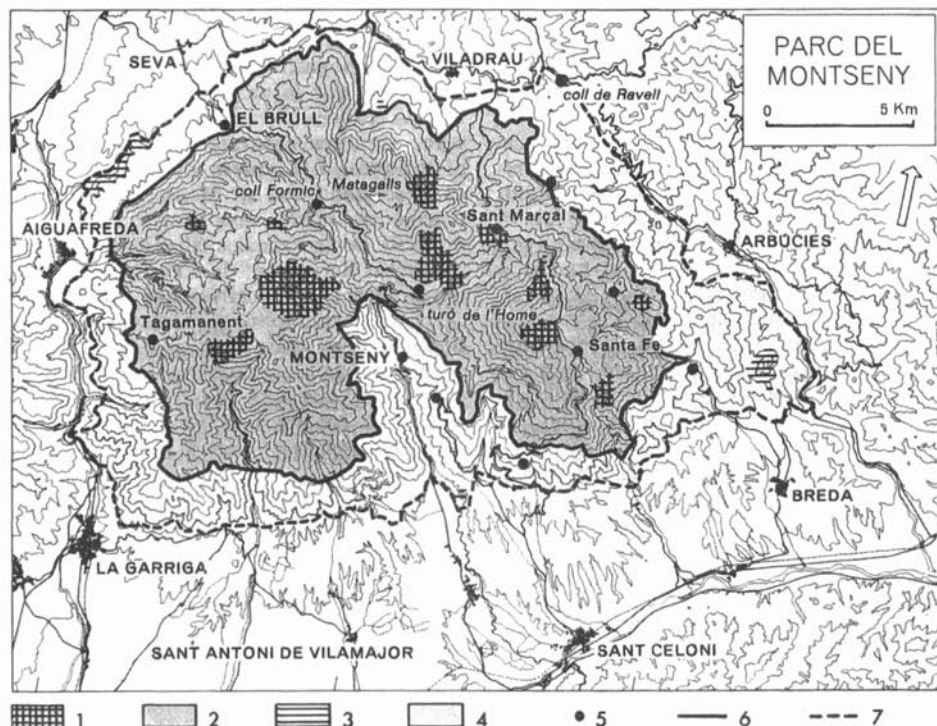
Els grans reptes davant de la revisió del pla especial del Parc natural del Montseny

Monografia

Lauro 10

El Molar de Dalt, Montseny (Fotografia: Pere Cornelles)

Esquema de la zonificació del massís del Montseny com a parc natural.

1: zona de reserva natural qualificada, 2: zona de reserva natural, 3: zona de protecció especial, 4: zona d'influència, 5: zona d'equipaments, 6: límit del parc, 7: límit del preparc.

Aquest article pretén fer, en primer lloc, una anàlisi de l'evolució del pla del massís del Montseny; en segon lloc, estudiar breument l'evolució socioeconòmica i la seva situació actual, i en tercer lloc, analitzar l'estat d'opinió sobre la conservació del patrimoni natural.

En el primer apartat s'esmenten les etapes principals del pla i les concepcions proteccionistes corresponents que hi ha al darrera.

En el segon apartat s'assenyala quines han estat les activitats econòmiques que tradicionalment han caracteritzat el Montseny i els darrers canvis que estan transformant la vida socioeconòmica del massís.

En el tercer apartat s'analitza la situació del patrimoni natural a partir de les diverses opinions d'experts que avaluen les activitats de preservació que en aquests moments es duen a terme i les que caldria tenir en compte.

L'evolució del pla

El massís del Montseny ha estat un punt d'interès de naturalistes, científics i excursionistes des del final del segle XIX. El pas constant d'estudiosos i visitants per valls i carenes ha portat el coneixement científic i la divulgació

dels seus valors naturals i culturals. Com a resultat d'aquesta activitat investigadora i divulgadora constant, es pot afirmar que el Montseny és una de les àrees més ben conegudes de la nostra geografia i amb una bibliografia científica i excursionista més àmplia (Boada, 1990). Encara que és difícil destacar-ne alguna obra, pensem que és meritori esmentar, pel seu esperit de síntesi, la tesi doctoral del geògraf vallesà Salvador Llobet, que va ésser escrita l'any 1947 i que en 1990 va ser reeditada i traduïda al català (S. Llobet, 1947).

A la primeria del segle XX comencen a sorgir les primeres demandes de protecció d'aquest conjunt muntanyós. Un dels intents més interessants va ésser el protagonitzat, en 1914, per Jaume Bofill i Mates, que va ésser recolzat per científics notables, com el botànic Pius Font i Quer. Bofill i Mates era diputat de la Lliga Regionalista a la Mancomunitat de Catalunya i va presentar a aquesta institució una moció per a declarar el Montseny Parc nacional de Catalunya. Aquesta proposta partia de la influència de la llei espanyola de 1916 de parcs nacionals, que concebia els parcs nacionals com si fossin monuments historicoartístics que cal protegir i cuidar per tal de poder-ne gaudir. Malauradament, la irrupció del règim dictatorial del general Primo de Rivera i la consegüent supressió de la Mancomunitat van posar fi a aquest projecte. Ara bé, uns anys més tard, J.M. Milà i Camps, president de la Diputació de Barcelona, va fer redactar un projecte per a crear una gran reserva natural al Montseny. Aquesta iniciativa va fer el seu camí i va arribar a bon terme, ja que el 15 de setembre de 1928 el rei Alfons XIII va signar el decret llei que convertia el Montseny en el primer espai protegit de Catalunya. Al mateix temps es constituïa un patronat per a gestionar la part del massís que restava protegida. Aquest patronat tenia com a objectius la reforestació i l'aprofitament sanitari, turístic i esportiu de la muntanya. Encara que el patronat no va aconseguir realitzar els seus grans projectes, la institució va continuar en funcionament, i els seus plantejaments es van mantenir, encara que amb menys rigor, sota el franquisme. Fins i tot es dugueren a terme petites actuacions en els anys seixanta, com per exemple la construcció de la casa i del càmping de Fontmartina. D'altra ban-

da, també durant el franquisme es va redactar el Reglament de Règim Interior del Patronat (1956) i es van definir els seus òrgans rectors, una comissió informativa —de caràcter intern i amb facultats executives— i una junta assessora —amb facultats consultives.

Al llarg del franquisme ens trobem amb una concepció força simplista dels espais naturals protegits, ja que en moltes ocasions la protecció d'aquests espais es limita als boscos; però, com que per als tècnics de l'administració l'objecte natural del bosc era la seva explotació, la política proteccionista era molt feble.

La gran fita pel que fa al pla es produeix en la dècada dels setanta, quan la Diputació de Barcelona, emparant-se en la Llei del Sòl de 1956, la qual preveia la redacció de plans especials, va encarregar la redacció del Pla Especial per a declarar el massís del Montseny parc natural. Aquesta iniciativa era el resultat d'una resolució de la Comissió Provincial d'Urbanisme, que delegava en la Diputació de Barcelona l'elaboració dels estudis necessaris per a la delimitació i l'ordenació dels parcs naturals de la província, entre els quals eren prioritaris el del Montseny i el de Sant Llorenç del Munt i Serra de l'Obac.

El Pla Especial va ésser aprovat el 26 de juliol de 1977 pel que fa al sector de Barcelona, i el 26 de gener de 1978 pel que fa al sector de Girona. Des de l'aprovació del Pla Especial va haver-hi una llarga oposició de la banda d'alguns afectats (Paluzie, 1990), que va donar lloc a una llarga batalla processal que va durar uns deu anys. Finalment va ser el mateix Tribunal Suprem qui va legitimar la legalitat del Pla Especial del Montseny. Una de les crítiques més constants a la tasca protectora de la Diputació ha estat el seu caràcter centralitzador. Respecte a aquest tema ens agradaria esmentar, en primer lloc, l'opinió de R. Folch (1990), que assenyala que la protecció ha de ser el resultat d'un pacte social sense cap tipus de víctimes i amb molts beneficiats. En segon lloc, esmentem l'opinió de J.M. Panareda (1980), el qual ens indica, primer, que és difícil dur a terme una protecció correcta sense tenir present els sectors veïns, fet que posa de manifest la necessitat d'una planificació global del territori; també exposa que els habitants del massís del Montseny es van veure apartats de la

redacció del Pla. D'altra banda, cal destacar que les oficines del parc es van situar en el carrer d'Urgell de la ciutat de Barcelona, cosa que, al nostre entendre, n'ha dificultat la gestió.

Per altra part, l'any 1978, i dins del programa de la UNESCO *Home i biosfera* (MAB), el Montseny va ésser declarat *reserva de la biosfera*. La concepció proteccionista de la Diputació de Barcelona preveia iniciar amb el massís del Montseny un anell verd de parcs naturals al voltant de la gran conurbació metropolitana de Barcelona. Els objectius bàsics eren preservar tot un conjunt d'espais muntanyosos i forestals de l'empenta urbanitzadora i equipar-los com a indrets per a l'educació ambiental i per al lleure.

Ara bé, malgrat la validesa jurídica dels plans especials per a protegir espais naturals, cal remarcar que a Catalunya, des de l'aprovació de la Llei 12/1985 d'espais naturals, els parcs naturals s'han de declarar per via de decret del Consell Executiu de la Generalitat de Catalunya (Carceller, 1988). Seguint aquest fil argumental, cal indicar que el Montseny es va convertir legalment en parc natural, amb el Decret 105/1987.

Els problemes d'entesa institucional d'aquest espai que està a cavall de dues províncies i que té una institució de rang superior, com és la Generalitat de Catalunya, que també gestiona espais naturals protegits, no han estat fàcils de

Matagalls. Fotografia: Josep Lloret.

resoldre. Un dels fets que van enterbolir més les relacions entre la Diputació de Barcelona i la Generalitat va ésser la construcció de l'embassament de Vallforners, el qual, segons la Diputació, vulnerava les normes establertes en el Pla Especial. La Diputació va dur el tema als tribunals i, el maig de 1990, el Tribunal Suprem li va donar la raó. Aquesta situació va provocar una negociació entre les dues institucions, que va donar lloc a, d'una banda, que no s'enderroqués l'embassament, i de l'altra, que la Generalitat dictés un nou decret, el 229/91, que modificava el de 1987 i en el qual es redifinien els òrgans directius del parc; així s'establien un consell coordinador i una comissió consultiva, de caràcter consultiu i assessor, on quedaven integrades totes les entitats no institucionals.

Fageda. Fotografia: Josep Lloret.

Els reptes de la conservació del patrimoni natural

No és l'objectiu d'aquest article definir i caracteritzar el patrimoni natural del Montseny, ja que en aquest sentit molts autors com Llobet (1947), Bolòs (1983) o Panareda (1994) han treballat en aquest tema i no és el nostre propòsit incidir-hi. El que sí ens interessa és recollir l'evolució de l'estat d'opinió sobre la situació actual del patrimoni natural del Montseny i veure quina valoració se'n fa des de diversos àmbits. Per a aconseguir aquest objectiu hem dividit aquest capítol en dos apartats: un que fa un repàs sintètic de les característiques i les singularitats del patrimoni natural, i un segon on es presenta l'evolució de les idees conservacionistes des del segle passat.

La valoració del patrimoni natural

Resulta innegable la importància i el valor del patrimoni natural del massís del Montseny, tant pel que fa a les espècies vegetals com a les animals. Actualment, al Montseny, segons el Servei de Parcs Naturals (Servei de Parcs Naturals, 1994, pàg. 7), hom pot trobar-hi gairebé 200 espècies d'ocells, unes 50 espècies de mamífers i una nombrosa representació de la resta de grups de vertebrats i d'invertebrats. En aquest sentit, dins el Parc natural del Montseny, i segons la mateixa font, s'hi troba un nombre molt important d'hàbitats i espècies incloses en les directives de la CEE (92/43 CEE i 91/244 CEE); en concret: 3 hàbitats d'aigua dolça, 8 de formacions herbàcies, 2 de formacions arbustives i 9 de boscos. Pel que fa a les espècies animals que cal protegir, segons les directives abans esmentades, se n'hi han trobat 7 d'invertebrats, 1 de peixos, 8 d'amfibis, 5 de rèptils, 13 d'aus i 13 de mamífers. Finalment, respecte a les espècies vegetals que s'han de protegir, al parc són presents 5 espècies de plantes inferiors i 4 de plantes superiors.

L'evolució de les idees proteccionistes

La singularitat i l'alt valor biològic d'aquest patrimoni natural no són posats en dubte per ningú. On sorgeixen discrepàncies i punts de vista diferents, és en les mesures de protecció

d'aquest patrimoni que actualment es conserva, en la seva suficiència i en l'aplicació que d'aquest conjunt de mesures porta a terme, en aquests moments, l'entitat gestora principal del Parc: la Diputació de Barcelona.

Per a tenir una visió més global de les necessitats proteccionistes del Montseny, farem un breu repàs històric.

Els precursors

Tal com s'ha esmentat en el capítol anterior, en 1914 es produeix el primer intent institucional de protegir el massís del Montseny. Aquesta proposta pretenia convertir el Montseny en parc nacional i era encapçalada pel diputat J. Bofill i Mates, el qual tenia el suport de científics notables, com ara el botànic Pius Font i Quer, que va assenyalar en la proposta de parc nacional les peculiaritats botàniques i faunístiques del massís (Font i Quer, 1918); d'altra banda, va indicar que en aquell moment ja havien desaparegut algunes espècies vegetals i animals. Aquesta afirmació, pel que fa a les plantes, era resultat de comparar la informació d'aquell moment amb les citacions del botànic Costa (el qual va redactar un llibre sobre la flora del Vallès) i amb l'herbari de la família Salvador (obra que encara es pot consultar a l'Institut Botànic de Barcelona). Font i Quer insisteix en el fet que els boscos del Montseny eren una veritable relíquia dins del món mediterrani i que en conseqüència caldria conservar-los com una «cosa sagrada»; fins i tot, assenyala que l'explotació forestal no ha de ser tolerada.

Respecte a la declaració de parc nacional, Font i Quer va esmentar que no solament hauria d'implicar una conservació del patrimoni natural existent, sinó també una restitució del que la societat havia destruït, com si es tractés de reconstruir un paisatge primitiu que esdevindria intocable. Finalment, cal extreure de les idees de Font i Quer la urgència d'iniciar la protecció del Montseny, ja que la degradació dels valors naturals creixia. En aquest sentit, esmenta que l'explotació de l'avetosa de Passavets, dins la qual s'ha construït una carretera de desembosc i a prop seu una serradora, ha provocat la desaparició d'un gran nombre d'avets (en concret, l'eminent botànic indica que hi havia vist so-

Sant Marçal, casa Cervera. Arxiu fotogràfic Municipal de Granollers. Donació Museu de Granollers.

ques d'avets que havien tingut més de dos-cents anys).

Ignasi de Sagarra (1918) també declarava la necessitat urgent de protegir el Montseny i de convertir-lo en parc nacional per a evitar la desaparició d'espècies animals que estaven en perill, com la llúdriga, de la qual esmenta que encara es trobava a les torrenteres de la part alta del massís.

Des del franquisme als anys noranta

La postguerra i el franquisme van significar un gran parèntesi respecte a la protecció del Montseny, ja que fins a l'any 1962 no es va posar en funcionament el Patronat de la Muntanya del Montseny.

D'altra banda, cal assenyalar que en aquesta època no es va aturar la recerca, com ho demostren la tesi doctoral del geògraf Salvador Llobet (1947), la del botànic Oriol de Bolòs (1950, publicada en 1983) i els treballs del geòleg Llopis Lladó (1942) i d'Antoni Jonch (1953).

En les dècades dels setanta i vuitanta van sorgir nombroses opinions sobre la necessitat de pro-

Avetosa de Passavets.

Fotografia: Josep Lloret.

tegir el Montseny (cal recordar que el Pla Especial es va aprovar en 1977) i sobre l'eficiència de la política duta a terme per la Diputació de Barcelona. En aquest sentit ens agradaria citar dues opinions: la de Lluís Paluzie i la de l'obra *Ús o abús de la natura?*, en les seves dues edicions.

Paluzie (1979) es refereix al Pla Especial del Parc natural del Montseny i a la idoneïtat de la seva qualificació com a *Parc natural*; «...El Montseny es una montaña muy humanizada y su carácter silvo-pastoral y agrícola le otorga también un sentido estético que debe mantenerse y potenciarse, paralelamente a la conservación «integral» de aquellos sectores que el plan califica como zona de reserva calificada (6%)»...Aquest comentari, Paluzie el fa després d'assenyalar que s'ha de desestimar l'opció proposada per Font i Quer (formulada en 1922) de fer tornar el Montseny al seu estat primitiu, en proposar per al massís el caràcter de parc nacional. També explicita que el paisatge del Montseny és el resultat de l'ocupació i l'explotació humana al llarg de la seva història i que, si es vol mantenir aquest medi amb tota la seva originalitat, s'ha de garantir la presència permanent de l'home dedicat a l'agricultura, a la ramaderia i a la silvicultura. D'altra banda, defensa el que proposa el Pla Especial respecte a la millora de les infraestructures de comunicació, però té com a objectiu la millora d'una xarxa de dimensió reduïda. En definitiva, aquest autor parla de la necessitat de compatibilitzar la freqüentació amb el manteniment dels valors naturals del Montseny.

El llibre *Natura, ús o abús?*, en la seva primera edició de 1976, esmenta que el Montseny es veu afectat pels problemes derivats de la freqüentació irresponsable, de l'explotació forestal abusi-

va i de l'establiment de segones residències que ja han causat mals considerables, fenòmens especialment greus segons els autors tenint en compte l'existència d'un patronat de la muntanya i projectes de conservació des de l'època de la Mancomunitat. També s'explicita l'interès excepcional de la vegetació d'algunes àrees afectades per l'erosió dels seus sòls i assenyala com a factors desencadenants d'aquesta erosió l'arrossegament de troncs, la pastura, el pas dels excursionistes i la construcció de nous camins. Finalment, també s'indica que cal tenir cura de les explotacions de minerals i de les reforestacions fetes amb espècies exòtiques. El mateix llibre, en la seva segona edició (1988), esmenta que el Montseny ha continuat patint diferents atemptats al seu patrimoni natural, com ara l'embassament de Vallforners i la línia d'alta tensió construïda l'estiu de 1986 a Sant Celoni, obra, aquesta última, que va comptar amb l'informe positiu de la Diputació de Barcelona. La mateixa obra remarca la necessitat de mantenir les polítiques proteccionistes amb totes les seves conseqüències i destaca la necessitat de reglamentar l'ús del parc pels visitants.

La valoració actual de la conservació del patrimoni natural

En primer lloc, presentem la visió del Servei de Parcs Naturals de la Diputació de Barcelona, en la qual es fa una valoració positiva de l'estat actual de conservació del massís del Montseny i s'afegeix que aquest fet condiciona que «... s'hi trobin nombroses espècies ja desaparegudes dels voltants...»; també s'hi considera que «El Montseny constitueix un territori amb una gran diversitat de paisatges ben conservats, que contenen una enorme riquesa natural i cultural...» (Servei de Parcs Naturals, 1994, pàg. 7). Així mateix s'incideix en el punt d'assenyalar el conjunt de mesures adoptades a partir de l'aprovació del Pla Especial del Parc natural del Montseny (1977): aturada de projectes d'urbanitzacions, reconducció dels aprofitaments forestals, promoció d'instal·lació de depuradores i inici de projectes d'educació ambiental i d'estudis científics orientats a millorar i protegir el medi. Finalment, es fa referència a l'elaboració (1991) i el posterior endegament

(1992) dels programes i de les activitats del Pla de seguiment i control per a la reserva de la biosfera del Montseny, els quals es desenvolupen actualment de forma continuada.

Aquest Pla consta de set programes que incideixen en el seguiment d'espècies vegetals i animals i de les unitats ecològiques principals del massís; també s'incideix en la recollida de dades socioeconòmiques i fisicoquímiques, en el seguiment de plagues forestals i en l'endegament de programes de recuperació.

En darrer terme, pot ser d'interès assenyalar que en els casos puntuals en què fa una valoració sobre l'estat del patrimoni natural, el Servei de Parcs Naturals manifesta una opinió positiva. Per exemple, dins del programa de seguiment de les unitats ecològiques principals del massís, s'exposa que s'han localitzat 40 espècies ornitològiques diferents «...cosa que concorda amb els inventaris fets fins al moment, per la qual cosa es pot dir que els ecosistemes forestals estan estabilitzats...» (Servei de Parcs Naturals, 1994, pàg. 33).

Hi ha, però, d'altres opinions respecte a l'estat actual del patrimoni natural del Montseny. Per exemple, DEPANA, en el seu informe de maig de 1991, es refereix a la insuficiència de la protecció del patrimoni natural «... particularment pel que fa a la seva diversitat, a les seves poblacions i a la seva singularitat...» (Boada, 1991, pàg. 16). En concret, segons aquest informe, la preservació efectiva s'ha centrat fonamentalment en el camp de les activitats extractives, forestals i urbanístiques, on s'han concentrat de manera exclusiva la vigilància i la gestió, mentre que han estat insuficients els esforços i les iniciatives de preservació i de gestió del patrimoni biològic. En aquest informe també s'exposa que la manca d'un pla seriós de gestió del patrimoni biològic probablement pot explicar l'absència d'eficàcia en els controls d'activitats cinegètiques específiques, recol·lectores, esportives, de lleure, científiques, pedagògiques, col·leccionistes i les derivades de l'ús del parc.

Més endavant també s'explicita que «... tots aquests factors de massificació desordenada i de manca d'informació àmplia i seriosa són en bona part responsables de la minva, i fins en alguns casos pèrdua, de les poblacions silves-

tres més sensibles, i així, inexorablement, el patrimoni natural menys aparent però tanmateix més genuí s'ha anat delmant de manera creixent sense cap precedent conegut en la història del massís...» (Boada, 1991, pàg. 16).

També hi ha especialistes, com és el cas d'Antoni Arrizabalaga (1994), que plantegen la inutilitat d'intentar protegir moltes espècies a parcs de dimensions estretes, a causa de les seves necessitats reals d'espai i de la seva mobilitat. Aquest autor planteja així mateix la necessitat de la creació d'una normativa de protecció d'hàbitats —refugis, coves, mines, hàbitats fluvials i tarteres...— o paisatges a tot el massís del Montseny. En aquest sentit, posa de manifest la marginació de certs hàbitats i de certes activitats agrícoles, fet que provoca alhora «... la pèrdua de l'hàbitat de moltes espècies lligades als conreus, o que des d'altres medis hi recerquin recursos temporalment...».

De tot aquest conjunt de propostes es desprèn que Arrizabalaga estableix un lligam clar entre patrimoni natural, patrimoni cultural i activitats econòmiques que es desenvolupen al massís amb vista a endegar una tasca efectiva de conservació del patrimoni natural i humà del Montseny.

En darrer terme, cal esmentar la interessant aportació de Josep M. Panareda, dins de les taules rodones i les jornades *El Montseny i el futur* celebrades enguany (Panareda, 1994), en la qual va explicitar quina és la seva posició sobre la protecció del patrimoni natural i cultural del Montseny.

Panareda coincideix en bona part amb Arrizabalaga quan afirma que no es pot separar l'estudi i la gestió dels sistemes naturals de l'estudi i la gestió de l'activitat humana.

Matollars de ginebró al Turó de l'Home. Fotografia: Josep Lloret.

Per a aquest autor, la protecció del patrimoni natural i cultural del Montseny ha d'incloure una definició clara dels objectius que cal assolir. D'una banda, els elements i els sistemes naturals i culturals han de ser protegits de la manera més natural possible i amb un mínim d'intervenció dels organismes gestors, d'altra banda, han de predominar les normes simples i clares amb una cura especial envers els sistemes naturals més fràgils.

Panareda entén el paisatge actual com el resultat de la combinació d'unes condicions naturals i de la intervenció de l'home, que per altra part no és encertat considerar només destructiva, sinó com un factor més. Segons Panareda, l'abandó o disminució de les activitats agrícoles i ramaderes tendeix a homogeneïtzar el paisatge i fa que presenti una biodiversitat menor. És per això que aquest autor planteja la utilitat de mantenir una superfície mínima de certs conreus, d'alguns ramats, de cases amb aviram i de les basses d'aigua.

Altres mesures que cal afrontar, segons Panareda, són:

- Conèixer l'espai i les condicions ambientals mínimes de supervivència d'una espècie o d'una comunitat per tal de protegir, no localitzacions puntuals, sinó territoris o paisatges.
- Establir àrees de protecció integral per a tot tipus d'hàbitats (no solament els indrets més rics biològicament o els d'una fauna o una flora residual) que serveixin de referència per a la resta del massís.
- Incidir en la protecció del patrimoni litològic: cingles, esqueis, sots, torrents, tarteres, coves, avencs i indrets rics en minerals.
- Controlar el nivell de qualitat i els cabals dels cursos d'aigua afectats per l'alt nombre de restaurants, d'empreses embotelladores i de cases particulars.
- Controlar l'impacte dels embassaments, puntualment molt negatiu per al bosc de ribera.
- Elaborar inventaris sistemàtics i complets dels elements abiòtics i biòtics, i analitzar les estructures, l'organització i el funcionament de les comunitats i del conjunt dels sistemes naturals. També cal inventariar el patrimoni cultural de

restes arqueològiques i dels costums i la manera de viure i de treballar.

- Finalment, s'haurien d'endegar programes i campanyes d'informació i de sensibilització per tal que el ciutadà conegui amb més precisió el funcionament des sistemes naturals i valori adequadament l'estat actual del paisatge.

L'evolució socioeconòmica

L'àrea del Montseny que hem estudiat abasta un nombre important de municipis: en total, 21, que ocupen una extensió de 658,87 Km². Aquests municipis es reparteixen entre 3 comarques diferents: 13 pertanyen al Vallès Oriental i la resta es reparteixen entre Osona i la Selva.

La història de l'ocupació humana

L'establiment humà en aquesta àrea es remunta a temps prehistòrics i comença probablement a partir del desglaç del darrer Würmià. Els sepulcres de fossa trobats a la Garriga, l'enterrament de Santa Maria de Palautordera i el conjunt de dòlmens de la serra de l'Arca són exemples de restes dels primers pobladors del neolític.

Més endavant, els ibers també iniciaren l'ocupació d'aquesta àrea, i són nombroses les restes que en trobem, com per exemple el poblat i el forn ibèric que es conserven a Samalús. Aquests pobladors començaren l'ocupació dels turons i dels vessants inferiors a 600 metres, tal com denoten les restes descobertes a Tagamanent.

Sota influència romana s'abandonen els poblats dels turons i s'ocupa de manera més intensiva la plana, especialment el sector sud-oest del massís (la vil·la romana de can Tarrés), zona de més fàcil conreu i on les comunicacions foren més fàcils d'establir. La presència dels romans facilità l'intercanvi humà i comercial i ajudà al desenvolupament d'una gran activitat agrària. Això ha fet que la zona mantingués un ritme de creixement continuat fins a l'època feudal; i és especialment al final d'aquesta quan s'intensifica l'ocupació humana a la zona, sobretot a les zones mitjanes i altes del Montseny; també s'inicia, esporàdicament, la instal·lació humana a partir dels 1000 metres. A partir del segle XIV comencem a tenir, gràcies als fogatges (tau-

la núm. 1) el recompte de la població que ha ocupat el massís: així, en el primer fogatge (1359), es diu que al voltant de 600 focs o famílies ocupaven la zona estudiada.

Aquestes poblacions aniran en augment fins a l'època moderna, i al segle XVIII la muntanya serà ocupada amb més força; serà especialment gran el creixement de la població a la plana: Sant Celoni, la Garriga, Sant Pere de Vilamajor, Arbúcies, Viladrau, Santa Maria de Palautordera i Breda, on es trobarà la tercera part del total d'habitatges de la zona. La pressió demogràfica creixent al massís obligarà a preparar noves terres i a construir noves masies; aquestes noves ocupacions, que rebran el nom de «casa nova de...», fan referència a masies situades a cotes inferiors.

Taula núm. 1

Evolució de la població	
ANYS	FOCS O FAMÍLIES
1359	652
1376*	827
1378	652
1497	706
1515	719
1553	777

* L'autor opina que és aquest el primer fogatge amb certes garanties a la zona estudiada.

Font: Llobet, S. (1947).

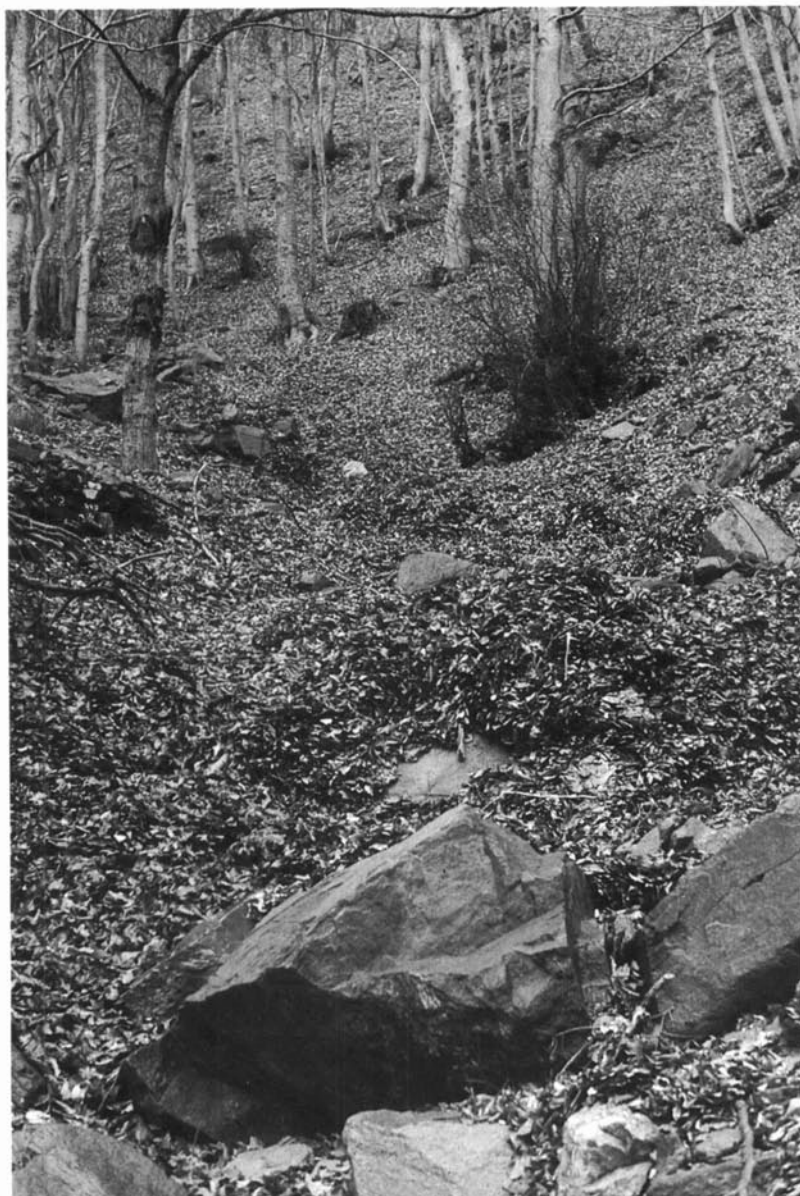
Taula núm. 2

Evolució de la població entre 1860 i 1986						
	1860	1900	1960	1970	1981	1986
Aiguafreda	627	450	1223	1793	2034	2019
Arbúcies	3340	3602	3834	4105	4081	4172
Breda	1578	1380	1769	2748	3121	3170
El Brull	517	334	313	257	187	182
Campins	373	293	196	174	158	187
Cànoves i Samalús	922	697	618	564	576	738
Fogars de Montclús	980	811	586	361	278	278
La Garriga	1532	1767	4121	6357	8178	8714
Gualba	624	622	767	764	631	587
Montseny	577	424	397	307	269	276
Riells i Viabrea	632	580	453	482	538	742
Sta. Maria de Palautordera	1327	1114	2055	2597	4159	4468
St. Antoni de Vilamajor	1288	843	1211	1404	1654	1821
St. Celoni	3257	3301	6764	9325	11946	12275
St. Esteve de Palautordera	790	667	782	886	968	1047
St. Feliu de Buixalleu	1682	1454	1047	781	615	615
St. Pere de Vilamajor	1042	728	580	567	702	849
Seva	1076	675	989	1147	1487	1610
Tagamanent	409	279	219	183	132	135
Viladrau	1188	1268	816	783	757	802
Figaró	695	—	579	732	634	632

Font: Padrans municipals.

Amb l'inici del recompte d'habitants a partir dels censos, podem tenir una idea de l'evolució del Montseny en època contemporània (taula núm. 2). Així, el cens de 1860 ens reflecteix una ocupació màxima de la muntanya respecte d'èpoques passades, ja que es troben masies situades a més de 1400 metres. A partir d'aquest any s'inicia un abandó lent però continuat de la muntanya. D'aquesta manera, els grans nuclis de la plana (la Garriga, Sant Celoni...) continuaran essent els centres d'atracció i concentraran un gran nombre de població, a la qual oferiran perspectives òptimes de treball. Altres punts aconseguiran frenar un èxode massiu de llur població gràcies a l'inici del desenvolupament d'una activitat econòmica concreta —com és el cas de la indústria de terrissa a Breda— o al fet de constituir-se —com passà a Aiguafreda— en nuclis de segona residència.

Fageda. Fotografia: Josep Lloret.

Aquesta tendència a abandonar el massís i les activitats tradicionals que s'hi desenvolupaven s'aguditzà al segle XX, sobretot a partir de mitjan d'aquest segle. En l'actualitat, observant el cens de 1986 veiem que dels 21 municipis que constitueixen el Montseny (i que en total sumen 43.661 habitants), destaquen com a centres principals Sant Celoni i els pobles de la vall de la Tordera com a aglutinadors de la població.

L'evolució econòmica al Montseny

L'activitat econòmica predominant, quant a superfície ocupada, al massís és encara avui l'activitat agrícola. Però aquest predomini s'ha vist alterat en els últims temps pel canvi d'usos de la muntanya. El Montseny s'ha convertit en un centre important de lleure i oci, amb activitats que van des del lleure primari fins als usos pedagògics: moltes de les velles masies s'han transformat en granges-escola, en cases de colònies o s'han rehabilitat per a esdevenir residències secundàries, restaurants, hotels, zones d'acampades... (Boada, 1990). Això comporta, doncs, que la major part de la població que actualment ocupa el massís treballi en aquests nous serveis que hem esmentat i que restin al camp persones d'edat més elavada que no han abandonat la seva activitat tradicional.

D'ençà del segle XIX, amb el desenvolupament econòmic del país i la millora de les comunicacions, i coincidint amb l'increment de la demanda, des de la conurbació barcelonina, de productes de primera necessitat —sobretot la llet— i d'altres d'origen forestal o mineral, el sector agrari del massís es va veure forçat a entrar en una economia de mercat i a abandonar, d'aquesta manera, l'agricultura d'autoconsum o d'àmbit local.

Aquest desenvolupament portà a una sèrie de canvis en l'estructura de les explotacions, que en molts casos no estaven preparades per a incorporar-se al nou tren de l'economia de mercat. Podem dir que és a partir d'aquest moment que s'inicia un cert procés d'abandonament de les explotacions agràries i un èxode dels propietaris o treballadors cap als principals nuclis urbans i industrials de la plana, on trobaven noves activitats econòmiques en què treballar.

És, però, en la dècada dels seixanta quan el Montseny (sobretot les masies localitzades a més altitud) comença a experimentar el despoïment més important, causat per l'atracció dels nuclis econòmics forts de la rodalia.

Paral·lelament a l'agricultura, l'habitant del massís ha desenvolupat tot un seguit d'activitats econòmiques secundàries en les quals el bosc és el recurs més important que determina l'originalitat d'una economia rural particular. Tot aquest seguit d'activitats secundàries que fins als anys seixanta han estat fonamentals, les podem dividir en 5 grups: activitat ramadera, forestal, petites indústries, oficis artesans i sector turístic. Amb tot, cal destacar la presència de tota aquella activitat econòmica d'aglomeració (petits comerços, fusters, ferrers, paletes...).

Per acabar de localitzar l'activitat econòmica de la regió, no cal oblidar la presència relativament propera de nuclis urbans importants com Granollers, l'àrea metropolitana de Barcelona, Mataró, Vic... La connexió creixent de tots aquests nuclis urbans, tant a nivell de carretera, autopista o ferrocarril, ha afavorit que des de molt aviat el Montseny esdevingui una àrea de muntanya ben comunicada pels seus quatre punts cardinals.

Agricultura i ramaderia del Montseny

Històricament, la professió predominant al massís era l'agrícola, malgrat que la seva rendibilitat era generalment molt baixa. Per aquesta raó, sobretot a partir del darrer segle, es buscaven —i encara es busquen avui— fonts d'ingressos en altres activitats no agrícoles. (És el que es coneix com *Agricultura a Temps Parcial*, . En el cas del Montseny eren activitats forestals, producció de gel i, actualment, la construcció i la restauració...)

Els sistemes de possessió de la terra han estat diversos al llarg dels segles. A l'edat mitjana, la terra depenia dels poders feudals o eclesials que dominaven el territori i era repartida i fragmentada per mitjà de donacions, arrendaments, emfiteusi o bé pel sistema de remença. La distribució actual de la terra és el resultat de l'evolució del repartiment del sòl des de l'edat mitjana.

Pel que fa als conreus, cal suposar (Llobet,

Montseny, vall de Santa Fe. Faig Gros i torre Casades.

Arxiu fotogràfic Municipal de Granollers. Donació: Museu de Granollers.

1947) que eren més o menys semblants als que podíem trobar cinquanta anys enrera i fins i tot als d'avui. Òbviament predominaven els conreus bàsics de l'alimentació humana: la producció cerealística i de lleguminoses, juntament amb extensions d'oliveres i vinya, que sovint estaven fora de la seva zona òptima i que es van veure substituïdes per farratges, fet que contribuï a l'augment de la ramaderia bovina.

La ramaderia tradicional també ha patit una transformació notable. En un principi predominava el bestiar oví, però a la primeria del segle XIX, per raons que ja hem explicat, es comença a substituir pel bestiar boví de llet.

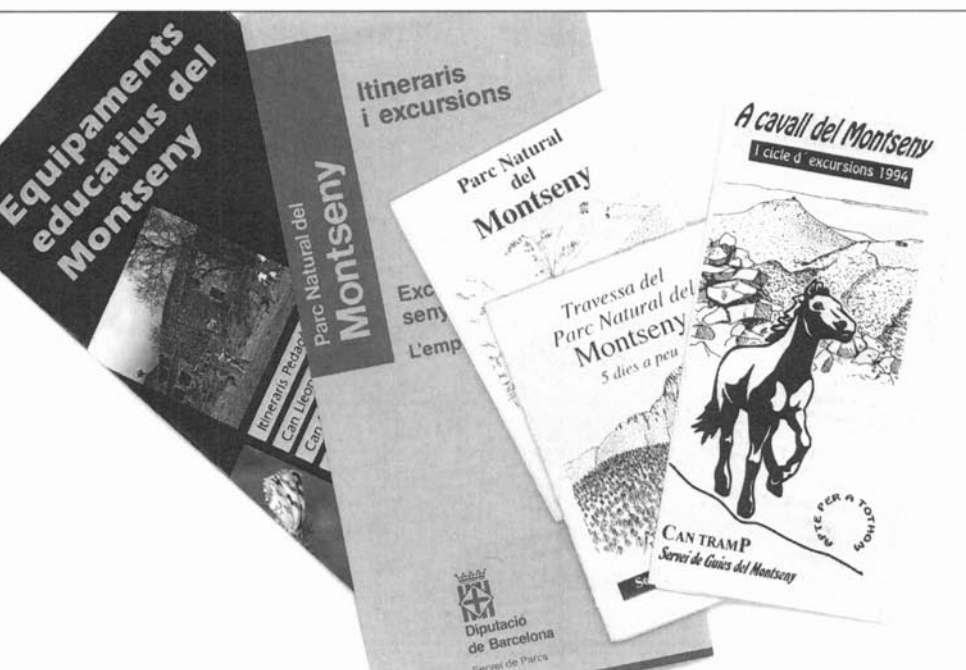
Enguany, la situació ha tornat a variar. A la muntanya quasi no queda boví de llet i és l'engreix extensiu de vedells el que ocupa les zones més elevades del massís (Cano, 1984).

El bestiar equí i porcí, igual que l'aviram o els conills, no tenen un paper important en la ramaderia del massís; són tan sols per a l'autoconsum de les masies.

Si ens centrem en les característiques definidores de l'agricultura que trobem avui al Montseny, cal tenir present que les millors terres de conreu es localitzen als terrenys al·luvials de les zones més baixes. Són conreus intensius

dedicats principalment a farratges per al bestiar boví de llet i tenen una gran parcel·lació (la major pressió demogràfica i la major intensificació expliquen aquesta parcel·lació entre 1 i 5 ha). No obstant això, a mesura que pugem la muntanya, cal destacar el gran nombre de superfícies productives no conreades dedicades a l'explotació forestal o erms de pastura. En aquest cas són explotacions aprofitades extensivament i de dimensions entre les 10 i les 50 ha.

Avui encara són les activitats agropecuàries i forestals les que predominen entre la població activa, tot i que cada cop més van combinades amb altres activitats a temps parcial que ajuden a augmentar els beneficis de les explotacions.

La majoria de les explotacions agràries són dirigides pel propietari i la seva família, que hi treballen directament. Les famílies són formades per 3 - 5 persones. A mesura que pugem en altitud trobem que el nombre de membres de la família que treballen al camp augmenta progressivament fins a arribar a famílies de 8 membres.

La masia constitueix, doncs, el lloc de residència familiar i el centre de l'explotació, i l'hereu esdevé l'eix d'aquesta estructura familiar i econòmica (Panareda, 1981).

La situació que viu avui el massís del Montseny no és res més que la intensificació de les tendències i dels processos començats en les dècades anteriors:

- abandonament de les explotacions més feréstegues i de menor accessibilitat;
- reducció de la superfície agrària com a resultat de l'especulació urbanística, de l'arribada massiva d'estiuejants...;
- pràctica generalitzada de l'agricultura a temps parcial;
- especialització de les explotacions;
- dificultat de la mecanització i infrautilització de la maquinària (moltes instal·lacions són antiquades, petites i poc pràctiques);
- envelliment de la població activa de les explotacions agràries (el 63% dels caps de les explotacions tenen més de 55 anys i, d'aquest, el 29% tenen ja l'edat de jubilació) (Cano, 1984).

Arribat aquest punt, ens podem plantejar el futur del sector agrari del massís del Montseny. Tenint en compte que les explotacions tenen una capitalització limitada i que subsisteixen en gran part o totalment gràcies al recolzament institucional, podem arribar a pensar que el futur de la majoria de les explotacions agràries del massís és incert. Per aquesta raó pensem i, a la vegada, desitgem que el desenvolupament d'iniciatives econòmiques que permetin noves activitats agrícoles o rurals al massís puguin ser la solució per a no perdre totalment el treball agrari al Montseny.

Activitats forestals

Dins de les activitats forestals típiques, caldria destacar aquelles relacionades amb: la tala d'arbres, l'esporga, el carboneig, la neteja del bosc, la recol·lecció de rodells i la pela de l'alzina surera, les feines i la recol·lecció del castanyer (Panareda, 1991).

L'extracció de fusta dels boscos del Montseny és una activitat que es remunta a temps immemorials, des de l'extracció de llenya i de fusta per a l'ús domèstic fins a les grans tales que s'exporten a Mataró i a Barcelona per a la construcció de naus en època medieval. Avui, aquesta fusta és important per a explicar l'aparició de petites serradores a més d'una indústria important de destil·lació seca de la fusta per a l'obtenció d'acetat de calç, alcohol metílic i amílic, de quitrà i de carbó.

Altres transformacions històriques tradicionals

d'aquesta fusta són: la construcció de rodes de carro, de bótes, de pipes, d'escombres...

D'altres indústries històriques tradicionals que cal esmentar de passada són: la indústria del glaç i de la neu, l'elaboració de carbó i de terrissa, i una activitat tèxtil incipient.

CONCLUSIONS

Des del punt de vista socioeconòmic, el fet més destacable és que, a partir de la segona meitat del nostre segle, s'ha produït una tendència emigratòria de la població resident al massís del Montseny i un abandonament progressiu de les activitats agropecuàries que s'hi duïen a terme. Aquest procés ha anat acompanyat d'un canvi d'usos del sòl que ha suposat un augment de la superfície forestal i una reducció de camps i pastures, a més d'una implantació progressiva d'activitats d'oci i pedagògiques. El manteniment de la població i de les activitats tradicionals lligades a la terra ha de ser un dels objectius principals que ha de tenir present la revisió del Pla Especial. Evidentment, es tracta d'un repte difícil, ja que l'envelliment de la població agrària i el procés considerable de terciarització són dos inconvenients molt importants. Ara bé, malgrat aquesta greu situació, cal pensar propostes innovadores que evitin la conversió del Montseny en un immens mosaic de boscos, amb molt poca població permanent i dedicada a activitats turístiques.

Aquests canvis esmentats, propis de la major part d'ambients de muntanya del nostre país, han estat paral·lels a un augment notable del nombre de visitants, en què s'ha arribat a xifres molt elevades, com per exemple el milió i mig de persones que es pensa que en l'actualitat visiten anualment el parc (Gordi i Lloret, 1994). També cal destacar la pràctica d'activitats molt nocives per al medi natural, com ara el motorcòs i el trànsit de vehicles tot terreny per pistes forestals. Aquesta situació ha suposat greus problemes per als sistemes naturals, sobretot a les zones que presenten ecosistemes més fràgils, com és el cas de la vall de Santa Fe. Una possible solució seria intentar canalitzar la major part dels visitants vers àrees adequades per a tal efecte, que haurien d'estar situades en

indrets perifèrics. Això permetria dispersar les visites al parc i disminuir la hiperfreqüentació de la vall de Santa Fe.

D'altra banda, cal potenciar la protecció d'hàbitats lligats als espais i a les activitats agrícoles i ramaderes portades a terme tradicionalment al massís, ja que aquests espais constitueixen una font de riquesa cultural i són hàbitats per a diferents espècies vegetals i animals. Sobre aquest tema, no es pot perdre de vista, tal com apunta A. Arrizabalaga i afirma J.M. Panareda, que el Montseny és un espai amb unes característiques ambientals derivades de l'evolució dels diferents hàbitats i ecosistemes naturals que han conviscut en la seva majoria amb les activitats de l'home, el qual en molts casos ha humanitzat i modificat aquests sistemes naturals. En aquest sentit, és curiós constatar que, des que s'ha creat el Parc natural, el massís del Montseny ha perdut biodiversitat, com a resultat sobretot del procés d'homogeneïtzació del paisatge i de l'augment de la presència, força indiscriminada, de vehicles i de visitants.

Aquesta interrelació entre protecció i manteniment d'activitats econòmiques tradicionals és bàsica per a poder dur a terme una tasca efectiva de protecció del massís. En conseqüència, dins del Pla i de la gestió del parc s'haurien de tenir en compte la potenciació decidida de les activitats agropecuàries i la potenciació d'iniciatives econòmiques respectuoses amb el medi que contribuïssin a fixar la població resident al massís.

Finalment, pensem que, per tal de superar els dos grans reptes esmentats: a) mantenir la població local i les activitats tradicionals i b) evitar la pèrdua de biodiversitat com a producte de l'homogeneïtzació del paisatge i impedir que el Montseny es converteixi en un gran bosc, cal apropar les institucions i la direcció del parc als seus habitants i també cal que resulti interessant i rendible per als municipis del Montseny la protecció del massís, ja sigui fomentant les activitats econòmiques tradicionals o bé altres de respectuoses amb el medi. Si no és així, difícilment es podrà aconseguir el nivell de compromís necessari per a mantenir el Montseny en bon estat.

Bibliografia

- Arxé, J. (1990): «L'arqueologia a l'àrea del Montseny. Evolució del poblament a l'Antiguitat», *Monografies del Montseny* núm. 5 Viladrau, pàg. 145-169.
- Arrizabalaga, A. (1994): «Com conservar la fauna», *Muntanya* núm. 793, Barcelona, pàg. 113-114.
- Arrizabalaga, A. (1994): «El Montseny. Un debat per al futur», *Lauro* núm. 7, Granollers, pàg. 44-45.
- AA.VV. (1994): «El patrimoni natural i el patrimoni històric-cultural del parc natural del Montseny», dins *El Montseny i el futur*. Ed. Diputació de Barcelona, Barcelona.
- Boada, M. (1990): «Montseny, home i població», dins de *Serra d'Or* núm.363, Barcelona, pàg. 19-24.
- Boada, M.; Rosell, C. (1990): «Bibliografia del Montseny», *Aixa* núm. 3, Arbúcies, pàg. .
- Boada, M. (1991): "La protecció del medi natural", dins 52è Informe DEPANA, Barcelona.
- Boada, M. (1993): «El massís del Montseny», dins: *El medi natural a les comarques gironines*, Ed. Diputació de Girona, Girona, pàg. 427-464.
- Bolòs, O. (1983): *La vegetació del Montseny*. Diputació de Barcelona, Barcelona.
- Cals, J. (1994): «L'economia dels espais protegits», *El Montseny i el futur. Debat sobre l'ordenació del Parc natural del Montseny*, Diputació de Barcelona, Servei de Parcs Naturals, Barcelona, Mosqueroles.
- Cano, F., Cuenca, M.; Sauri, D. (1984): *El medi rural i les activitats agràries al Montseny*, Diputació de Barcelona, Servei de Parcs Naturals, Barcelona.
- Diputació de Barcelona (1994): «L'evolució socio-econòmica del Montseny. Dossier informatiu», *El Montseny i el seu futur. Debat sobre l'ordenació del parc natural del Montseny*, Diputació de Barcelona, Servei de Parcs Naturals, Mosqueroles.
- Folch, R. (1990): *Que lo hermoso sea poderoso. Sobre ecología, educación y desarrollo*, Ed. Alta Fulla, Barcelona.
- Folch, R. (Ed.) (1976) i (1988): *Natura, ús o abús?*, Ed. Institució Catalana d'Història Natural, Barcelona.
- Font i Quer, P. (1918): «Objecte del Parc Nacional del Montseny», dins *El patrimoni biològic del Montseny* (1986), Ed. Diputació de Barcelona.
- Fort, P. (1936): «El carbó vegetal al Vallès», *Butlletí de l'Agrupació Excursionista de Granollers* núm. 27, pàg. 117-119
- Gallardo, A. (1933): «El glaç natural, indústria rural que desapareix», *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* núm. 455, Barcelona, pàg. 137-142.
- Gordi, J.; Lloret, J. (1994): «Els espais naturals protegits, segons el PEIN, del Vallès Oriental», *Lauro* núm.6, Granollers, pàg. 17-20.
- Jonch, A. (1953): *El Montseny. Parque natural*. Centro de Iniciativa y Turismo del Vallés Oriental, Granollers.
- Llobet, S. (1947): *El medi i la vida al Montseny. Estudi geogràfic*, Barcelona, CSIC, Instituto Juan Sebastián Elcano, Estación de Estudios Pirenaicos, (Granollers, 1990, 2a ed.).
- Llopis Lladó, N. (1942): *Estudio geológico del Valle del Congost*. Publ. Inst. Geol. Dip. Prov. de Barcelona.
- Paluzie, Ll. (1979): «El Montseny, reserva ecològica, muntanya idíllica», *Destino* núm. 2194, Barcelona, pàg. 2-11.
- Paluzie, Ll. (1990): *Los espacios naturales protegibles*. Ed. Universitat Politècnica de Catalunya, Barcelona.
- Panareda, J.M. (1980): «El parque natural del Montseny. Una realidad por terminar», *Revista de Geografía* Vol. XIV, núm. 1-2, Barcelona, pàg. 59-73.
- Panareda, J.M. (1981): «L'home i el paisatge actual del Montseny», *Rev. Ciència* núm. 9, Barcelona, pàg. 14-19.
- Panareda, J.M. (1991): *El Montseny. Visió geogràfica*, Ed. Eumo, Vic.
- Panareda, J.M. (1994): «El patrimoni natural i cultural del parc natural del Montseny», dins *El Montseny i el futur*, Ed. Diputació de Barcelona, Barcelona.
- Sagarra, I. (1918): «Orientacions per al futur Parc Nacional», dins *El patrimoni biològic del Montseny* (1986), Ed. Diputació de Barcelona.